

Я. І. Грушецький

Ляльок театр

ЛЯЛЬОК ТЕАТР – вид театру, визначальною особливістю якого є гра акторів через посередництво (пряме чи опосередковане) театральної ляльки. Театр. лялькою може бути будь-який матеріал. об'єкт, що набуває якостей суб'єкта театр. видовища. Здебільшого актори, які керують ляльками, сховані або замасковані від глядача; їх називають лялькарями. Проте існують і такі форми Л. т., коли глядачі здатні побачити, як відбувається процес керування ляльками. Загалом за конструкціями ляльок і засобами ляльководіння Л. т. поділяють на театр горішніх ляльок (вистава з ляльками відбувається над ширмою, що закриває акторів-лялькарів), театр нижніх ляльок, або театр маріонеток (ляльки рухаються за допомогою ниток або дроту, при цьому актори, що ними керують, розміщені над ними), театр тіней (театр. ляльками є пласкі силуети, якими керують на тонких паличках позаду спец. екрану, через який вони проглядають у вигляді тіней), синтетич. Л. т. (поєднання різних видів Л. т., а також ляльк. і неляльк. театрів, коли персонажами вистави є актор і лялька). Класифікацію Л. т. доповнюють нац. різновиди – укр. вертеп, білорус. батлейка, польс. шопка, грец. карагіозіс, япон. бунраку, індонезій. ваянг, в'єтнам. театр ляльок на воді тощо. Гра ляльок відбувається під голос. супровід. Озвучують ляльок переважно лялькарі, хоча інколи цю роль виконує окремий учасник вистави – оповідач. Крім цього, прикмет. особливістю сучас. Л. т. є гра ляльок під акомпанемент муз. інструментів або з використанням ін. видів традиц. мистецтва. Термін «ляльковий театр» багато мистецтвознавців називають некоректним, через семантич. конотації поняття «ляльковий» – несправжній, фальшивий, іграшковий. Правильно вживати термін «театр ляльок». Питання термінології актуалізувалося наприкінці 20 – поч. 21 ст. у зв'язку з появою модер. форм. Л. т. Одна з сучас. тенденцій Л. т. – відхід митців у своїх пошуках від традиц. ляльки як антропо- чи зооморф. муляжу. Натомість новітні ляльк. персонажі набувають рис умовності, поетичності, образності, втрачаючи таким чином ознаки ляльок. Як наслідок з'явився термін «театр анімації», який найчастіше вживають як синонім до терміна «Л. т.». Лялька як культурол. феномен супроводжує людину протягом усього її істор. поступу. Прийнято вважати, що історія Л. т. починається ще з часів палеоліту. Зокрема, існують відомості про театраліз. сакрал. дійства в Давньому Єгипті за участю велетен. рухомих ляльок, які представляли богів. З праць Платона, Аристотеля, Геродота та ін. мислителів відомо про Л. т. антич. часів. Припускають, що в Стародавню Грецію і Стародав. Рим він

прийшов з Індії та Китаю. В епоху Ренесансу Л. т. набув особл. розвитку, коли в різних країнах Європи почали виникати нац. види Л. т. пересув. (вулич.) характеру на реліг. тематику. Поштовхом до цього була поява італ. вулич. театру Пульчинели. В Україні від кін. 16 ст. поширюється особл. різновид Л. т. – укр. вертеп, який поєднав у собі дві традиції – реліг. театр і вулич. театр. Перший профес. театр ляльок в Україні заснував 1921 у Чернігові В. Швемберґер. Л. т. у Києві (нині Київський академічний театр ляльок) з'явився 1927. В 1-й пол. 20 ст. створено багато Л. т. в Україні. Проте їхня поява мала політ. підтекст, оскільки для держави Л. т. слугували засобом поширення і зміцнення панів. ідеології. З метою координації ідейно-пропагандист. зусиль в Москві засн. Держ. центр. театр ляльок під керівництвом С. Образцова. Вистави цього театру поширювалися на ін. театри СРСР шляхом точного їх копіювання. Власне, така практика не вважалася плагіатом, але факт. мист. самобутність на ляльк. сценах, зокрема України, була відсутня. Важливим явищем у житті укр. Л. т. того часу було виникнення Харків. театру маріонеток скульптора П. Джунковського. Ляльк. вистави цього театру сповідували винятково мист. цінності і відмовлялися бути інструментом держ. пропаганди. Характер укр. театру ляльок починає істотно змінюватися і набуває рис креативності від 1970-х рр. після потуж. імпульсів з Європи та лєнінгр. (нині С.-Петербург) школи лялькарів. Разом із приходом нових форм відбувається звернення й до старовинних. Напр., з ініціативи О. Щєглова в Харківському державному академічному театрі ляльок ім. В. Афанасьєва відроджено укр. вертеп. Ляльк.-театр. життя України сьогодні – наявність у кожному обл. центрі держ. театру ляльок. Кадри для цих театрів готують профільні навч. заклади. Проте безпосередньо в галузі ляльк. театр. мистецтва спеціалізуються лише дві кафедри: «актор. майстерності та режисури театру анімації» (від 1973) Харківського національного університету мистецтв ім. І. Котляревського та «актор. майстерності та режисури театру ляльок» (від 2005) Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого. Заг. питаннями розвитку й координації діяльності Л. т. у світі від 1929 опікується Міжнар. асоц. театру ляльок (UNIMA), що входить до структури ЮНЕСКО. Раз на чотири роки відбуваються Всесвітні конгреси UNIMA. Представництвом цієї асоціації в Україні є Укр. нац. центр UNIMA-УКРАЇНА (від 1958). Важливим явищем ляльк.-театр. мистецтва є проведення фестивалів. Найвідоміший міжнар. фестиваль – Всесвіт. фестиваль ляльк. театрів (проводять від 1957 під егідою Міжнар. асоц. театру ляльок у м. Шарлевіль-Мезьєр, Франція). Відомі укр. фестивалі театрів ляльок міжнар. значення – «Різдвяна містерія» (Луцьк), «Інтерлялька» (Ужгород), «Подільська лялька» (Вінниця), «Дивень» (Хмельницький), «Мереживо казкове» (Черкаси), «Лялькова веселка» (Запоріжжя), «Золотий Телесик» (Львів). Найвідоміші сучасні творчі тандеми «режисер-художник» в Україні: С. Брижань–М. Ніколаєв (Хмельницький), О. Дмитрієва–Н. Денисова (Харків), Я. Грушецький–К. Чепурна (Черкаси). Саме їх роботи останнім часом успішно представляють укр. ляльк. мистецтво за кордоном, зокрема в Польщі, Австрії, Росії, Китаї, Тунісі.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Горбенко П. Ляльковий театр на Україні // Шляхи освіти. 1929. № 11;
2. Голдовский Б., Смелянская С. Театр кукол Украины. Сан-Франциско, 1998;
3. Грушецький Я. І. Український театр ляльок «різних засобів виразності» – зародження, утвердження, розвиток // Наук. вісн. Київ. університету театру, кіно і телебачення. 2013. Вип. 12.

Бібліографічний опис:

Ляльок театр / Я. І. Грушецький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-60030>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).